

УДК 76.01:7.072.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.1.4>**Бучківська Галина Вікентіївна,**

доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України,
декан гуманітарного факультету,
професор кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
ORCID ID: 0000-0002-4836-8280
buchkivska1810@gmail.com

Піддубна Оксана Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-5937-0677
oksana-poddubnaja00@ukr.net

Максимчук Анатолій Петрович,

старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-8588-0999
maksimchuk19761111@gmail.com

Шостачук Тетяна Всеволодівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-4542-2835
tatianashmeliova1@gmail.com

РЕТРОСПЕКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

У статті здійснено ретроспективне дослідження графічного дизайну. Зазначено, що в сучасному світі графічний дизайн проник у всі сфери життєдіяльності людини. Він супроводжує рекламу, культурні заходи, популяризує ідеї. Графічний дизайн – це творча діяльність, яка супроводжує різні потреби людини і йде в «ногу» з розвитком сучасних технологій. Звернуто увагу на те, що терміни «промислове мистецтво, технічна естетика, художнє конструювання, графічний дизайн» з'явилися порівняно недавно. За смисловим значенням вони дуже подібні, проте найбільш поширеним в даний час є графічний дизайн. Визначено, що «графічний дизайн» як окремий напрямок художнього проектування виник за рахунок його відокремлення від прикладної графіки. Обґрунтовано, що графічний дизайн – це художньо-проектна діяльність, основним засобом якої є графіка. Мета цієї діяльності – візуалізація інформації, призначена для масового поширення за допомогою поліграфії, кіно, телебачення, а також створення графічних елементів для промислових виробів і предметного середовища. Розглянуто основні етапи становлення та розвитку графічного дизайну. Проаналізовано розвиток графічного дизайну в Україні в ХХ столітті. Звернуто увагу, що з розвитком технічного прогресу та появою потужних комп'ютерів графічний дизайн як мистецький прийом отримав «нове дихання» у вигляді комп'ютерного проєкту, що свідчить про його життєздатність та особливість. Трансформація графічного дизайну в дизайн візуальних комунікацій – проектування складних об'єктів системою нового типу – привело до створення візуальних текстів, як основи спілкування. Зроблено висновок, що ХХ століття стало епохою інформаційно-комунікаційного вибуху. Розвиток інформаційних технологій призвів до зміни способу мислення суспільства і вплинув на розвиток науки, мистецтва та дизайнерської культури. В результаті активного розвитку комунікаційних процесів графічний дизайн став найважливішим засобом формування середовища сучасної людини.

Ключові слова: ретроспективне дослідження, графічний дизайн, графіка, дизайн, тенденції розвитку, технології дизайну.

**Buchkivska Galyna, Piddubna Oksana, Maksymchuk Anatolii, Shostachuk Tetiana.
AN EMPIRICAL STUDY OF GRAPHIC DESIGN**

The article is a retrospective study of graphic design. It is noted that in the modern world graphic design has penetrated into all spheres of human life. It accompanies advertising, cultural events, and popularizes ideas. Graphic design is a creative activity that accompanies various human needs and keeps pace with the development of modern technologies. It is noted that the terms «industrial art, technical aesthetics, artistic design, graphic design» have appeared relatively recently. In terms of semantic meaning, they are very similar, but graphic design is currently the most common. It has been determined that «graphic design» as a separate area of artistic design arose due to its separation from applied graphics. It is substantiated that graphic design is an artistic and design activity, the main means of which is graphics. The purpose of this activity is the visualization of information intended for mass distribution through printing, cinema, television, as well as the creation of graphic elements for industrial products and the built environment. The main stages of formation and development of graphic design are considered. The development of graphic design in Ukraine in the twentieth century is analyzed. It is emphasized that with the development of technological progress and the emergence of powerful computers, graphic design as an artistic technique has received a «new lease of life» in the form of a computer project, which testifies to its viability and peculiarity. The transformation of graphic design into visual communication design – the design of complex objects of new types of systems – led to the creation of visual texts as the basis of communication. It is concluded that the twentieth century was the era of the information and communication explosion. The development of information technology has led to a change in the way society thinks and has influenced the development of science, art and design culture. As a result of the active development of communication processes, graphic design has become the most important means of shaping the environment of a modern person.

Key words: retrospective study, graphic design, graphics, design, development trends, design technologies.

Вступ. В сучасному світі графічний дизайн проник у всі сфери життєдіяльності людини. Він супроводжує рекламу, культурні заходи, популяризує ідеї. Графічний дизайн – це творча діяльність, яка супроводжує різні потреби людини і йде в «ногу» з розвитком сучасних технологій. Сьогодні все більшої популярності набуває професія графічного дизайнера в суспільстві, що впливає на особисту відповідальність за продукт його діяльності. Не дивлячись на популярність і швидкий розвиток графічного дизайну в світі наукових розвідок з даної проблематики не так вже й багато, саме тому гостро постає проблематики здійснити ретроспективне дослідження графічного дизайну.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що тенденції становлення та розвитку дизайну досліджували: В. Даниленко, В. Сьомкіна, О. Хмельовський. Питанням графічного дизайну та його особливостям присвячені роботи: О. Гладун, Н. Сбітневої, Г. Скляренко, В. Харченко. Вивчення веб-дизайну в межах мистецтвознавства здійснювали: Д. Бородаєв, А. Лаврентьєв, Е. Пановський. Серед зарубіжних науковців дослідженню графічного дизайну приділяли увагу: К. Ньюарк, Е. Туемлоу, П. Філь та Ш. Філь.

Мета статті полягає у здійсненні ретроспективного дослідження графічного дизайну.

Виклад основного матеріалу. Промислове мистецтво, технічна естетика, художнє конструювання, графічний дизайн – назви, які з'явилися порівняно недавно. За смисловим значенням вони дуже подібні, проте найбільш поширеним в даний час є графічний дизайн. Технічна естетика є теорією дизайну, і вони разом формують гармонійне предметне середовище, сприяють підвищенню ефективності виробництва [1, с. 132].

Достеменно відомо, що дизайн як нова професія виник у ХХ ст., однак дизайнерські основи завжди існували в предметній творчості. Їх можна спостерігати в простих матеріальних формах минулого, в старовинних, нібито нескладних, громіздких, але все ж таки дивовижно гарних взірцях минулих століть. Люди завжди прагнули до поєднання раціонального і естетично досконалого. В цьому відношенні немає принципової різниці між утилітарними речами старовинних епох і новими технічними виробами [2].

Термін «графічний дизайн» поєднує в собі два слова: «графіка» та «дизайн».

Термін «графіка» (від грецького «ггаркіко», «ггарко» – пишу, креслю, малюю) – це вид образотворчого мистецтва, головним зобра-

жувальним засобом якого є однотонний малюнок, виконаний переважно на папері олівцем, пером, пензлем або іншим матеріалом, можливо віддрукований потім поліграфічним способом, переважно на папері (естамп) [3, с. 304].

Термін «дизайн» позначає художнє конструювання та оформлення речей (знарядь праці, промислової продукції та інтер'єру). Мистецтво дизайну – художньо-конструкторська діяльність, спрямована на створення нових видів і типів виробів, які відповідали б вимогам суспільства (корисності, зручності в експлуатації, краси і т. ін.). Відповідна галузь мистецтва і наукового знання; технічна естетика.» [4, с. 294].

Аналіз наукових доробок дозволив визначити, що «графічний дизайн» як окремий напрямок художнього проектування виник за рахунок його відокремлення від прикладної графіки. Зв'язки між двома окресленими напрямками є досить сильними і на сьогодні, станом на початок 2020-х років, тим більше, що на нинішньому етапі їх зміцнює рух і тяжіння до «крафтовості» («рукотворності») [6, с. 34].

Більшість науковців досліджуючи історію виникнення графічного дизайну дійшли висновку, що сам термін «графічний дизайн» виник у 1922 році в США і пов'язаний він з ім'ям американського дизайнера Вільяма Еддісона Двігінса (William Addison Dwiggins).

William Addison Dwiggins виділив три категорії графічного дизайну:

- fine art printing («високохудожні відбитки»);
- utilitarian printing («допоміжний друк»);
- printing for purpose («друк для певної мети») [6, с. 32].

В. Даниленко вказує у своїх дослідженнях, що графічний дизайн – це художньо-проектна діяльність, основним засобом якої є графіка. Мета цієї діяльності – візуалізація інформації, призначена для масового поширення за допомогою поліграфії, кіно, телебачення, а також створення графічних елементів для промислових виробів і предметного середовища [7].

Як зазначає О. Гладун: «Графічний дизайн – унікальне мистецтво, яке знахо-

диться одночасно у двох вимірах: образотворчості і проектності (художньому й раціональному). Сьогодні воно «організує простір і час у системі комунікації, стає надкомунікацією», візуальною мовою інформаційного суспільства. Мистецтво графічного дизайну багато в чому – мистецтво одного дня, яке створює візуальний простір сучасної людини» [8].

О. Храмова-Бранова пише, що можливості графічного дизайну ще не вичерпані і навіть не визначені в повній мірі. Тому в сфері теорії дизайну постійно ведуться дискусії про його природу, межі і методи, про характер його зв'язків з видами художньої творчості [1, с. 132].

Розглянемо детально етапи розвитку графічного дизайну.

У першому десятиріччі ХХ столітті культура модерну охопила всі ділянки культурного життя Європи, в тому числі і графічний дизайн. Однак цій багатообіцяючій художній течії прийшлося зійти зі сцени з такою раптовою швидкістю, з якою вона заявила про себе в кінці ХІХ століття. Модерн практично вичерпав себе ще до початку першої світової війни [9].

Після війни в графічному дизайні починаються нові шляхи пошуків і експериментів. Небачені до цих пір темпи і масштаби будівництва, різноманітність напрямків розвитку дизайну народжують надзвичайно складну, майже хаотичну ситуацію, яка не піддається осмисленню. Для простоти орієнтування ХХ століття можна поділити на три коротких етапи:

1-й етап: 1900–1914 рр. (до початку першої світової війни); інтенсивний розвиток графічного дизайну, що продовжується років, був перерваний війною, яка втягнула всю Європу в глибокий застій;

2-й етап: 1914–1939 рр. (до початку другої світової війни); в ході нового піднесення графічний дизайн цієї епохи радикально змінився, і на цей раз розвиток було припинено війною (1939–1945), пагубні дії якої розповсюдились на всі континенти;

3-й етап: з 1945 до сьогоднішнього дня. Це період становлення сучасних форм – сміливих експериментів, що здійснювались на основі

зростаючих технічних властивостей, роки драматичних пошуків і помилок, швидко змінюваних теорій [10].

Художників, які спрямовують свою діяльність на функціонально-естетичні проблеми матеріального середовища, все частіше називають дизайнерами. Дизайнер – в буквальному перекладі з англійської означає «проектувальник», «рисувальник». У 1960–1970 рр. ці англомовні терміни – дизайн та дизайнер – стали вживаними практично в усіх країнах світу [9].

В Україні вони зустрічаються ще з 1920 р. (зокрема, художнє конструювання, промислове мистецтво, художник-конструктор, художник-оформлювач). Характеризуючи зміни у термінологічній лексиці, слід визначити, що адаптований в епоху модерну термін «прикладна графіка» у 1920-і роки було витіснено іншим – «промислова графіка». І не лише тому, що перший стійко асоціювався із «прикладничеством» і станковізмом, як «формами буржуазного мистецтва» [11].

Формування понятійно-термінологічних визначень і оціночних критеріїв службової графіки у 1950-х роках відбувалось нерівномірно і означилось в рамках окремих жанрів. Найбільш показовим у цьому питанні стали книжкова графіка і плакат, що за станом дослідження у вітчизняному мистецтвознавстві набули оцінки самостійних видів зображувального мистецтва і такими наразі залишаються.

З початку 1960-тих років у зв'язку з державною програмою розвитку легкої промисловості в мистецтвознавчу лексику повертається термін «промислова графіка».

Надзвичайно важливими в 1970-і роки стали розвідки українського історика мистецтва Дмитра Горбачова, що одним з перших у вітчизняному мистецтвознавстві характеризував обкладинки української книги 1920–30-х років, як самостійний вид рекламної графіки, відзначаючи в них відмінні від усталених в мистецтвознавчому аналізі критерії [5, с. 40].

Питання зображувальної мови графіки функціонального призначення в 1980-і роки залишаються актуальними в професійному

середовищі художників, що займаються цим видом художньої практики [5, с. 41].

У 1990-і роки в українському мистецтвознавстві питання «національної моделі» [12], дизайну потрапляє в дискусійну площину. «Починаючи з 1990-х років графічний дизайн України попадає у надзвичайно складні умови, – констатує О. Гладун, – з одного боку, у зв'язку з національним відродженням виникає гостра потреба усвідомлення й виявлення власної автентичності, з іншого – посилюються впливи глобалізаційних процесів, що ведуть до уніфікованості графічної мови» [8].

Що стосується розвитку графічного дизайну у ХХІ столітті, то потрібно звернути увагу на те, що з розвитком технічного прогресу та появою потужних комп'ютерів графічний дизайн як мистецький прийом отримав «нове дихання» у вигляді комп'ютерного проекту, що свідчить про його життєздатність та особливість. Сьогодні цей прийом має свою специфіку. У сучасному мистецькому просторі графічний дизайн отримав одну з провідних ролей і невід'ємне значення в сучасній образотворчій культурі. У мистецтві останніх років графічний дизайн постає в формі «вибуху» як механізм нового прочитання значень, що були структуровані до нього [13].

Завданням діяльності дизайнера-графіка за визначенням А. Хофмана, є «... Наочне зображення повідомлень, подій, ідей і цінностей всякого роду».

Трансформація графічного дизайну в дизайн візуальних комунікацій – проектування складних об'єктів систем нового типу – привело до створення візуальних текстів, як основи спілкування. Візуальний текст – це будь-який об'єкт, що зорово сприймається і розуміється як деяка знакова система (символ, зображення, етикетка, фірмовий стиль і багато що інше). Візуальна комунікація, подібно до всякої іншої, здійснюється за допомогою мови, в якій існує текст як одиничне повідомлення [14].

Висновки. Таким чином, ХХ століття стало епохою інформаційно-комунікаційного вибуху. Розвиток інформаційних технологій призвів до зміни способу мислення суспільства і вплинув на розвиток науки, мистецтва

та дизайнерської культури. В результаті активного розвитку комунікаційних процесів графічний дизайн став найважливішим засобом формування середовища сучасної людини. Історичні корені цього виду художньо-творчої діяльності сягають глибокої давнини, коли людина відчувала себе частиною соціуму і відчувала потребу в передачі інформації ритуального, магічного або іншого характеру. Подальший розвиток цієї сфери діяльності визначався загальним суспільним прогресом і був тісно пов'язаний з технічними інноваціями та науковими відкриттями.

Однією з особливостей початку ХХІ століття є глобалізація суспільства, яка сприяла появі тенденції до відсутності національності та знеособленості, або тенденції до

«інтернаціонального стилю» в графічному дизайні. Процеси глобалізації сприяли появі єдиних стандартів у графічному дизайні, що передбачають однакові підходи до вирішення комунікаційних завдань, ідентичні засоби та формальні прийоми проектування, але в останні десятиліття спостерігається активний розвиток графічного дизайну, що враховує специфіку національної культури. Пошук національного стилю в графічному дизайні характерний і для України. Це одна з основних тенденцій розвитку сучасного українського графічного дизайну. Сьогодні графічний дизайн в Україні не вважається національною моделлю, оскільки не володіє унікальними стилістичними або комунікативними характеристиками.

Література:

1. Храмова-Бранова О. Л. Деякі сторінки історії розвитку графічного дизайну в Україні у ХХ столітті та його періодизація. Наукові праці. 2005. Том 48. С. 131–134.
2. Даниленко В. Я. Основи дизайну: навчальний посібник. Київ, 1996. 224 с.
3. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну: підручник. Київ: Кондор, 2006. 492 с.
4. Бусел Т. В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Титаренко Н. В. Проблематика наукового дослідження графічного дизайну в Україні. *Вісник ХДАДМ*. 2014. № 2. С. 38–42.
6. Небесник І., Бучківська Г., Халайцян В. Розвиток графічного дизайну у ХХІ столітті: етапи розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Випуск 63. Том 2. С. 30–35.
7. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
8. Гладун О. Глобалізаційний і національний вектори розвитку графічного дизайну України. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. Збірник наукових праць*. 2007. Випуск 7. С. 45–49.
9. Шумєга С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер'єра: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 300 с.
10. Яковлев М. І. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття. Київ: Фенікс, 2012. 256 с.
11. Голобородько В. М., Свірко В. О. До проблеми створення термінологічної бази в галузі дизайну і ергономіки. *Дизайн-освіта-2009: сучасна концепція дизайн-освіти України*: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. Ч.1. Харків: 2009.
12. Косів В. М. Національні моделі і глобалізація графічного дизайну другої половини ХХ століття: дис. ... канд. мистецтвознавства: 05.01.03. Харківська державна академія дизайну і мистецтв. – Харків, 2003. 217 с.
13. Удріс-Бородавко Н. С. Колаж у формуванні національної моделі графічного дизайну України ХХІ століття. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2018. № 38. С. 268–280. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.38.2018.14182910>
14. Король А. М. Теоретичні аспекти поняття «графічний дизайн». *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Випуск 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_21

References:

1. Khramova-Branova, O. L. (2005). Deiyaki storinky istorii rozvytku hrafichnoho dyzainu v Ukraini u XX stolitti ta yoho periodyzatsiia [Some pages of the history of graphic design in Ukraine in the twentieth century and its periodization]. *Naukovi pratsi – Scientific works*, Tom 48, 131–134 [in Ukrainian].

2. Danylenko, V. Ya. (1996). *Osnovy dyzainu [Design basics]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Kulenko, M. Ya. (2006). *Osnovy hrafichnoho dyzainu [Graphic design basics]: pidruchnyk*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
4. Busel, T. V. (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
5. Tytarenko, N. V. (2014). Problematyka naukovooho doslidzhennia hrafichnoho dyzainu v Ukraini [Problems of scientific research of graphic design in Ukraine]. *Visnyk KhDADM – Bulletin of the KIAA*, 2, 38–42 [in Ukrainian].
6. Nebesnyk, I., Buchkivska, H., & Khalaitsan, V. (2023). Rozvytok hrafichnohodyzainu u XXI stolitti: etapy rozvytku [Development of graphic design in the XXI century: stages of development]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Topical issues of the humanities*, Vypusk 63, Tom 2, 30–35 [in Ukrainian].
7. Danylenko, V. Ya. (2003). *Dyzain [Design]: pidruchnyk*. Kharkiv: KhDADM [in Ukrainian].
8. Hladun, O. (2007). Hlobalizatsiinyi i natsionalnyi vektory rozvytku hrafichnoho dyzainu Ukrainy. Ukrainiske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii [Globalization and national vectors of graphic design development in Ukraine. Ukrainian art history: materials, research, reviews]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of scientific papers*, Vypusk 7. S. 45–49 [in Ukrainian].
9. Shumeha, S. S. (2004). *Dyzain. Istoriia zarodzhennia ta rozvytku dyzainu. Istoriia dyzainu mebliv ta interiera [History of the origin and development of design. History of furniture and interior design]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
10. Iakovliev, M. I. (2012). *Narysy z istorii ukrainskoho dyzainu XX stolittia [Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
11. Holoborodko, V. M., & Svirko, V. O. (2009). Do problemy stvorennia terminolohichnoi bazy v haluzi dyzainu i erhonomiky [On the problem of creating a terminology base in the field of design and ergonomics]. *Dyzain-osvita-2009: suchasna kontseptsiiia dyzain-osvity Ukrainy – Design Education 2009: a modern concept of design education in Ukraine: materialy mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii*. Ch.1. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Kosiv, V. M. (2003). *Natsionalni modeli i hlobalizatsiia hrafichnoho dyzainu druhoi polovyny XX stolittia [National Models and Globalization of Graphic Design in the Second Half of the 20th Century]: dys. ... kand. mystetstvoznavoznavstva: 05.01.03*. Kharkivska derzhavna akademiia dyzainu i mystetstv. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Udriś-Borodavko, N. S. Kolazh u formuvanni natsionalnoi modeli hrafichnoho dyzainu Ukrainy XXI stolittia [Collage in the formation of the national model of graphic design in Ukraine of the XXI century.]. *Visnyk KNUKiM. Seriiia «Mystetstvoznavstvo – KNUKiM Bulletin. Series «Art History»*. 2018. № 38. S. 268–280. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.38.2018.141829> [in Ukrainian].
14. Korol, A. M. (2013). Teoretychni aspekty poniattia «hrafichnyi dyzain» [Theoretical aspects of the concept of «graphic design»]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, Vypusk 108.1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_21 [in Ukrainian].